

ÇANAKKALE İLİNİN İNANÇ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME

Sıtkı TIKIR*

Özet

İnanç turizmi, günümüzde alternatif turizm türleri arasında önemi gittikçe artan turizm çeşitleri arasındadır. Ülkemizde olduğu gibi Çanakkale ilinde de inanç turizmi yerli ve yabancı turistler açısından çekim unsuru olan birçok turizm destinasyonu bulunmaktadır.

Bu çalışmada; Çanakkale ilinin inanç turizmi potansiyeli üzerinde turizm ve turist rehberliği çerçevesinde değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler çerçevesinde; Çanakkale ilinde yer alan inanç turizmi mekânlarının mevcut ve potansiyel durumunu araştırılmış, eserler ile mekânlar arasında karşılaştırma, yorum, analizler yapılmış, elde edilen veriler ışığında eleştiriler ve öneriler getirilmiştir.

Çanakkale ilinde bulunan inanç turizmine konu olan mekânların potansiyelini değerlendirmek amaçlı çalışma kapsamında hazırlanan görüşme formları inanç turizminde Çanakkale ilinde söz sahibi olan alanında uzman kişilere gönderilerek elde edilen sonuçların değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylelikle inanç turizm mekânlarının önem ve ziyaret dereceleri araştırılmış, bu veriler ışığında Çanakkale ili için inanç turizminin geliştirilmesi amacıyla yeni öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Çanakkale, İnanç Turizmi Rotaları

Jel Kodları: Z39.

---

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Anabilim Dalı, sitkitikir@gmail.com.

ORCID: 0000-0002-2329-5038

Alındığı Tarih : 08.12.2023

Kabul Edildiği Tarih : 13.12.2023

Açık Erişim Tarihi : 26.12.2023

A Review on Evaluating the Faith Tourism Potential of Çanakkale

Abstract

Faith tourism is becoming increasingly significant among alternative forms of tourism today. Like in our country, Çanakkale province also has many tourism destinations that serve as attractions for both domestic and foreign tourists in terms of faith tourism.

In this study, efforts have been made to evaluate the potential of faith tourism in Çanakkale province within the framework of tourism and tourist guidance. Within this evaluation framework, the current and potential status of faith tourism sites in Çanakkale province have been investigated, and comparisons, comments, and analyses have been made between works and locations. Criticisms and suggestions have been put forward in the light of the data obtained.

As part of the study aimed at evaluating the potential of the sites related to faith tourism in Çanakkale province, interview forms prepared for this purpose were sent to experts in the field of faith tourism in Çanakkale province. The results obtained were evaluated. Thus, the importance and visitation levels of faith tourism sites were explored, and based on this data, new recommendations were made for the development of faith tourism in Çanakkale province.

Keywords: Faith Tourism, Çanakkale, Faith Tourism Routes.

Jel Codes: Z39

Giriş

Çanakkale ili tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İlin konumu itibarıyla doğu-batı, kuzey güney ekseninde bir kavşak şehir olarak her türden turizme ilgi duyan kesimden insanı ağırlayabilecek bir potansiyele sahip olmuştur. İlk çağlardan itibaren önemli geçiş rotaları üzerinde bulunması nedeniyle de süreç içerisinde birçok önemli olaya ev sahipliği yapmıştır. Barındırdığı inanç merkezleri ile bu süreçler içerisinde tarihte kendisinden söz ettirmiş ve birçok kişi tarafından da ziyaret edilmiştir.

Çanakkale ilinde kurulan birçok medeniyetlerin kalıcılık süreci içerisinde il genelinde dini açıdan bir mekân inşa edilmiştir. Kente gelen ziyaretçilerin en önemli ziyaret merkezleri arasında bulunan dini yapılar üç büyük dinin kapsadığı mekânlar olmaktadır. Bunların yanında

antik dönemlerdeki inanç merkezlerine ait örneklerin bulunması açısından da önemli bir destinasyon olarak görülmektedir.

Truva Antik Kenti ve Çanakkale Muharebelerine ev sahipliği yapan Gelibolu Tarihi Alanı gibi UNESCO Kültür Mirası içinde değeri bulunan yerler, bu ilin ayrı bir cazibe merkezi olmasını sağlamaktadır. İlin tanınması açısından bu mekânlar büyük bir önem arz etmektedir. Bu merkezleri ziyarette bulunanların ilin inanç turizmi mekânlarını da ziyaret etmektedirler.

Kentin inanç turizmi açısından çeşitlik gösteren mekânları ilk çağlarda olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Çalışmada günümüze kadar ulaşılmış inanç merkezlerinin il turizm potansiyeli değerlendirilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Din, İnanç, Turizm ve İnanç Turizmi

İnsanların düşünce ve inançlarına dayalı değerlendirmelerini içeren, her türlü tavır, davranış, ilişki yönünü ifade ederek sosyal yönünü belirleyen sistemsiz kuram din olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, 2007). Türk Dil Kurumu'na göre ise Tanrı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Din insanlık tarihi kadar eski bir kavram olarak ilkçağlardan itibaren insanların hayatında seyahat sebepleri içerisinde her dönem yer almıştır.

Turizm, bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır. Dilimize Latince dönmek, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamına gelen “tornus” sözcüğünden geldiği söylenmektedir. Turizm, insanların sürekli ikamet ettikleri yer haricinde yaptıkları seyahatler ve gittikleri destinasyonlarda geçici konaklamalarından kaynaklı ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili faaliyetlerdir (Uluslan, 2009). Turizm en basit ve temel tanımı ile de, insanların turistik önem taşıyan bölgelere ziyaret, tatil yapma ve vakit geçirme olaylarıdır.

Turizm sektörü, içerdiği disiplinler açısından gerek dini yaşam gerekse dini kurumlarla etkileşim ve iletişim içerisinde olmaktadır. Bu ortak etkileşimler, turizm ve din açısından dünya üzerinde her yerde ve her zamanda görülebilmektedir. Bu iletişim ve etkileşim, din ve turizmin ortak bir eksende buluşmasına sebep olmaktadır (Küçük, 2013).

İnsanoğlu varoluşundan itibaren bir dine ait olma ihtiyacını her dönem hissetmiştir. Bu sebeplerden dolayı, insanoğlunun evrimine bakıldığında birçok din veya inanç sistemine eğilim gösterdiği gözlenmiştir. Böylece tarihsel dönemlerde değişik din ve inanç grupları ortaya

çıkmıştır. İnançoğlu tarafından inanç değerlerine göre inşa edilen kutsal mekânlar dönem içerisinde birer ziyaret mekânı haline gelmiştir (Güzel, 2010).

Günümüzde turizm alanında yaşanan değişimler, turistlerin dinlenme ve tatil imknları dışında, eğitim ve bilgi seviyesini arttırmak, dünya görüşünü geliştirmek, dini gerekleri yerine getirmek, dini alanları ziyaret etmek gibi manevi huzur aramak için yeni destinasyonlara gdlendiklerini göstermektedir (Okuyucu ve Somuncu, 2013). Bu noktada ortaya çıkan bir alternatif turizm türü olan inanç turizmi dini çekim merkezlerine dini inançlarını tatmin etmek için yapılan seyahatler olarak tanımlanmaktadır. Bu turizm çeşidi genellikle turizm işletmelerinin ürettiği ürün veya hizmet olduğu gibi ziyaretçilerin kişisel tercihlerine yönelik seyahatler de olabilmektedir (Büyükşalvarcı ve diğerleri, 2017).

İnsanların geçmişten günümüze inançları gereği bazı ziyaretlerde bulunma ihtiyaçları olmuştur. Bu inançlar çerçevesinde insanların ikamet ettikleri alanlar dışındaki inanç merkezlerine dini unsurları görmek, dini inançlarının gereğini yapmak, buradaki kutsal mekânları ziyaret etmek gibi amaçlarla yapmış oldukları ziyaretler inanç turizmi olarak tanımlanabilir (Koçoğlu ve diğerleri, 2019),

Kutsal yerlerin yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmesi, turizm olgusu içinde değerlendirilen bir kavramdır. En basit tanımıyla, inanç turizmi kutsal yerlere yönelik turistik etkinlikleri içerir (akmak, 2014). İnanç turizmi, dünyanın en eski turizm türlerinden birisidir. Orta ağda inanç turizminin eşanlamlısına rastlamak mümkündür. Roma, Kudüs, Mekke gibi destinasyonlar, bu dönemin önde gelen isimleri olmuştur. 19. yüzyılda kitlesel turizm hareketleri ile inanç turizmi de yayılmaya başlamıştır (Güzel, 2010).

Turizmle inanç arasında geçmişten günümüze yakın bir ilişki olmuştur. Tarih boyunca inanç, seyahat için güçlü bir motivasyon kaynağı olmuştur. Hac amaçlı gerçekleştirilen seyahatler tam olarak modern anlamda turizm hareketlerinin başlangıcı olmasa da ilk turizm hareketi olarak kabul edilir (Okuyucu ve Somuncu, 2013).

İnanç, varoluşundan bugüne, insanların yaşamına ve kişiliklerine yn vermiş bir olgudur. İnançların sistemli kurallar halinde ortaya çıkan dinlerin toplumlar üzerindeki rolü ve etkisi bugün de devam etmektedir. Din, turizm ile sıkı bir etkileşim halindedir. Turistler, gittikleri ülkelerde din yapıları da ziyaret etmektedir. Bu sebeple, din ve turizm arasındaki ilişki, sadece meknsal anlamda değil, kültürel ve tarih birçok alanda da söz konusu olmaktadır. Söz konusu bu ilişki alternatif bir turizm çeşidi olan inanç turizmini ortaya çıkarmıştır (Büyükşalvarcı ve diğerleri, 2017).

İnanç turizmi, ilk çağlardan itibaren insan yaşamında önemli bir seyahat motifi olmuştur. İnanç turizminde, diğer turizm çeşitlerinden farklı olarak insanlar inançlarının gerektirdiği dini vecibelerini yerine getirmek amacıyla dini açıdan önemli gördükleri kutsal mekânları da ziyaret etmektedirler (Usta, 2005).

Dini inançları nedeniyle hac görevlerini yerine getirmek amacı ile yapılan büyük göç hareketleri ekonomik ve sosyal bakımdan ülkeleri etkilemekte ve özellikle ödemeler dengesindeki açıkları kronikleşen ülkelere ekonomik imkânlar yaratmaktadır. Hac ziyaretleri yapılabilen dini merkezlere sahip olmak, bu ülkelerin ekonomik gelişmelerini devam ettirmelerini sağlayabilecek kaynaklara sahip olmaları demektir (Avcı, 2011).

İnanç turizmi kavramı, inanç turizmine katılanların hareket alanlarına göre aktif inanç turizmi ve pasif inanç turizmi olarak iki kısımda incelenmektedir. Aktif inanç turizmi, herhangi bir ülkeden insanların, inançlarının gereklerini gerçekleştirmek ve bu süre boyunca turizm olanaklarından yararlanmak için başka bir ülkeye yaptıkları seyahatlerin ilişkiler bütünüdür, gidilen ülke bakımından değerlendirilmesidir. Aktif inanç turizmine bir örnek olarak; Türkiye'den Suudi Arabistan'a hac ve umre vazifelerini yerine getirmek için Mekke ve Medine'ye her yıl binlerce insanın gitmesi Suudi Arabistan için aktif inanç turizmidir. Aktif inanç turizminde önemli olan herhangi bir dinin ziyaret merkezlerinin ülke sınırları içerisinde bulunması ve bu merkezlerin aktif halde yurtdışından ziyaretçi olarak ülke ekonomisine olumlu bir katkıda bulunmasıdır (Taş, 2015).

Aktif inanç turizminin tersine bir ülke insanların dini inançlarını yerine getirmek amacıyla başka ülkelerdeki dini çekim merkezlerine yaptıkları seyahatleri ve bu seyahatlerde inanç turizmi tanımı içindeki faaliyetlerden yararlanmaları, pasif inanç turizmi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye açısından Suudi Arabistan'a her yıl hac ve umre amacıyla ziyaretçi gönderilmesi, pasif turizm hareketi iken, Suudi Arabistan ülkesinin, gönderilen bu ziyaretçileri ağırlaması, o ülke için aktif inanç turizmi hareketidir (Kurnaz, 2013).

Kutsal mekânlar kişilerin dini inanç merkezi olan ve hayatlarına yön ve anlam veren mekânlar olmuştur. Kişilerin inançlarının birbirinden farklı olması mensup oldukları inanç yapısına göre inanç turizmini de çeşitlendirmektedir. Bu çeşitlilik ve farklılık kapsamında bazılarında belli bir süre dâhilinde gerçekleştirilirken bazılarında ise süre yoktur. Bazı ziyaretler hacı olabilmek ya da toplu veya münferit katılımlar ile olurken bazıları da dinler için önemli olan tarihlerde yapılabilmektedir. Turizm güzergâhlarındaki kutsal mekânlarda yapılan ziyaretler kutsallık değerlerinin nedenleri arasında sayılabilmektedir (Çetinkaya, 2019).

Bireylerin turistik amaçlarla ziyaret ettikleri kutsal kabul edilen destinasyonlar, sadece kendi tercihlerine değil, aynı zamanda bölgenin özelliklerine de bağlı olarak değişebilir. Bu destinasyonların, dini, sosyal ve doğal güzellikleri bünyesinde barındırması beklenir. Ayrıca, turistik destinasyonun ziyaretçilerin ihtiyaçlarını ne kadar karşılayabildiği ve genel olarak elverişli olup olmadığı da önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır.

1.2. Türkiye’de İnanç Turizmi

1970’li yıllara kadar Türkiye’de turizm, kitle turizmi olarak deniz, kum, güneşe dayalı geleneksel turizm olarak algılanmaktaydı. Alternatif turizm türlerinin çeşitlenmesi ile kültürel turizm, miras turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi ve eko-turizm gibi yeni turizm türlerinin ortaya çıkması ile insanlar bu alanlara yönelmişlerdir (Okuyucu ve Somuncu, 2013).

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca gerçekleştirilen bir proje kapsamında üç semavi dinin (Müslümanlık-Hristiyanlık-Musevilik) günümüze kadar ulaşan önemli ziyaret merkezlerinin tanıtımın yapılarak ziyaretçi sayılarının arttırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında; 1993 yılından itibaren üç büyük dinin Türkiye’de bulunan ve günümüze kadar ulaşan eserlerin envanteri çıkarılmıştır. Bu eserler içerisinde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur.

Dini yönden önemi bulunan ve büyük oranda ziyaret edilen, sanat tarihi açısından önemi bulunan, mimari açıdan türünün ilk ya da ilginç bir örneği olan ve seyahat acentaları tarafından tur programlarına dâhil edilen yerler değerlendirme kapsamında tutulmuştur (KTB, 2020). Kültür ve Turizm Bakanlığınca değerlendirme kapsamında bulunan eserler;

- Hatay-Merkez: St. Pierre Anıt Müzesi
- Mersin-Tarsus: St. Paul Anıt Müzesi
- İzmir-Selçuk: Meryem Ana Evi
- Antalya-Demre: St. Nicola Kilisesi
- Bursa-İznik: Ayasofya Cami
- Manisa-Sard: Sard Sinagogu
- Manisa-Alaşehir: Alaşehir Kilisesi
- Manisa-Akhisar: Akhisar Kilisesi
- Isparta-Yalvaç: Pisidia Antik Kenti
- Nevşehir-Derinkuyu: Ortodoks Kilisesi
- Denizli-Pamukkale: Laodikya Antik Kenti olarak tespit edilmiştir.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliğinin (TÜRSAB) 2014 yılında açıkladığı İnanç Turizmi Raporu'na göre dünyadaki en çok ziyaret edilen inanç turizmi merkezinde İstanbul Sultanahmet Cami 20. sırada, Ayasofya ise 29. sırada olduğu belirtilmiştir. 2016 yılı inanç turizmi verilerine göre ise, son yıllardaki ülkemize gelen turist sayısındaki azalmaya paralel olarak inanç turizmine gelen turist sayısında da azalma gözlenmektedir. Bu durumun Türkiye'ye komşu ülkelerdeki yaşanan siyasi gerilimler, savaşlar ve göç dalgaları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu gelişmelerde ülkeye dini amaçlı yapılan ziyaretlerde bulunan turistleri olumsuz yönde etkilemektedir (TURSAB, 2017).

Ülkemizdeki önemli inanç turizmi destinasyonları arasındaki illere birkaç örnek vermek gerekirse; İstanbul turizm fırsatları ve marka bir kent olması açısından oldukça önemlidir. Dünya genelindeki uluslararası kültürel ve dini amaçlı seyahatlerdeki artışa ek olarak yüksek yolcu kapasiteli havaalanlarının inşa edilmesi İstanbul'a yönelik gerçekleştirilen inanç turizmi potansiyelinin de artmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul'un kozmopolit yapısı sebebiyle birçok dine ait yapıyı içerisinde barındırması her dönem inanç turizmini canlı tutmaktadır.

Mardin'in Türkiye'nin güneydoğusunda yer alması, medeniyetlerinin şekillendiği coğrafyaya ev sahipliği yapmasından dolayı adeta Ortaçağ Şehri görüntüsü vermektedir. Kent merkezi, Midyat ve çevre köylerde; Hristiyanlığı ilk kabul eden kavim olan Süryanilere ait çok sayıda yaşayan kilise ve manastırın varlığı şehri inanç turizmi açısından önemli bir merkez haline getirmektedir. Özellikle Artuklulara başkentlik yaptığı dönemden kalma cami ve medreseler ince taş işlemeciliği ve orijinal mimarileri ile ilgi odağıdır. Tarihi işlevleri nedeniyle "Keşiş Yolu" ve Nusaybin'deki "Nisibis Üniversitesi" kalıntıları, "Dara Harabeleri" ve doğal güzelliği ile Nusaybin'deki "Ava Spi" (beyaz su) henüz pazara sunulamamış turizm varlıkları olarak göz kamaştırıcıdır (TURSAB, 2017).

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerimiz arasında; Nevşehir, bir doğa ve kültür turizmi merkezi olmasının yanı sıra özellikle Hristiyanlık açısından sahip olduğu değerlerle ayrıca bir inanç turizmi merkezidir. Türkiye'nin önemli inanç merkezlerine ev sahipliği yapan Konya ili, tarihsel dokusu ve kültürel zenginlikleri ile inanç turizminin Anadolu'da gelişmesini sağlamıştır. Bu şekilde ülke genelinde inanç turizmi potansiyeline sahip illeri örneklendirmek mümkündür.

İlk çağlardan günümüze doğu-batı ve batı-doğu medeniyetleri ile kültürleri arasında bir geçiş noktası özelliği taşıyan Çanakkale dini özellikler bakımından bir takım inanç merkezinin

odak noktası halinde bulunmaktadır. Çanakkale’de ilkçağlardan günümüze kadar ulaşılmış veya günümüzde en çok bilinen ya da turistler tarafından en çok ziyaret edilen bazı dini merkezler bundan sonraki bölümde ana hatları ile incelenecektir.

1.3. Çanakkale’de İnanç Turizmi

Çanakkale ili, Türkiye’nin kuzey-batısında Anadolu’nun batı uzantısı olan Biga Yarımadası ile Gelibolu Yarımadasında toprakları bulunan bir ilimizdir. İl sınırları içerisinde Ege Denizinde bulunan Gökçeada ve Bozcaada da yer almaktadır. Anadolu Yarımadasının en batı noktasındaki Bababurnu ile Türkiye’nin en batı noktası olan Gökçeada’daki Avluka Burnu da Çanakkale ili idari sınırları içerisinde yer almaktadır.

Çanakkale ilinin ilk iskân tarihi Kalkolitik dönemlere kadar uzanmaktadır. Bölge Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Roma, Bizans, Karesi Beyliği ve son olarak da Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Şehrin asıl oluşması Fatih döneminde inşa edilen kaleler ile başlamıştır. Cumhuriyet ilanından sonra Kale dizdarları tarafından yönetilen şehir, 1534 yılında Cezayir Bahri Sefid eyaleti oluşturulunca, Gelibolu eyalet merkezi olmuş, Çanakkale’de Gelibolu’ya bağlı bir sancak durumuna getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde Gelibolu 1926 yılında ilçe haline getirilince Çanakkale’de il merkezi halini almıştır (Özel, 1989).

Antik çağlarda “Troas” olarak adlandırılan bölge günümüz Çanakkale il sınırlarını da kapsamaktadır. İlk çağlarda başlayan ticari faaliyetler ile Akdeniz’i Karadeniz’e, Asya’yı Avrupa’ya bağlayan Çanakkale Boğazı önemli bir keşişim merkezi olmuştur. Bölgenin kesintisiz şekilde iskân edilmiş olması üzerinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmasını sağlamıştır.

Dünya tarihi açısından; kendisinden her zaman söz ettiren Troya, Assos, Aleksandria Troas, Apollon Smintheus ve Parion gibi antik şehirler açısından birçok değere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında turizm açısından en şanslı şehirler arasında yer almaktadır. Çanakkale I. Dünya Savaşı’nın bir cephesine ev sahipliği yapması ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temellerinin atıldığı bir şehir olarak Türk ve Dünya tarihinde yerini almıştır.

Çanakkale ili barındırdığı antik kentler ve turizm aktiviteleri açısından ülke içerisinde ve dışından her yıl binlerce ziyaretçi kabul etmektedir. Gelen ziyaretçiler açısından en önemli destinasyon alanları öncelikle I. Dünya Savaşı’nın en dikkat çeken cephe hattını oluşturan Çanakkale Muharebe alanları olmaktadır. Bu muharebe alanlarını içerisine alan Gelibolu Yarımadası’nda inanç turizmi açısından birçok mekân bulunmaktadır. Bunlar arasında

şehitlikler, yabancı savaş mezarlıkları, Osmanlı döneminden kalma türbeler, tekkeler en dikkat çeken ziyaret mekânları arasında yer almaktadır. Çanakkale merkezine bağlı Tevfikiye köyünde bulunan Troia Ören yeri ve müzesi en çok tanınan ve ziyaret edilen turistik mekânları arasındadır.

1.4. Çanakkale’de İnanç Turizmi Potansiyeli Taşıyan Mekânlar

Çanakkale ili antik çağlardan günümüze kadar bir yerleşim ve iskân merkezi olmuştur. Konu itibariyle Avrupa-Asya kıtaları arası geçiş noktası itibariyle birçok kez istilalara uğramasına rağmen hiçbir dönemde önemini kaybetmemiştir. Tarihe mal olmuş birçok imparator veya önemli kişilerce ziyaret edilmesi ile de ayrı bir kutsallık taşıyan mekânlara sahip olmuştur. Bu mekânlar arasında tek tanrılı dinlere ait eserler veya mekânlarda bulunurken, pagan inanç sisteminden kalma yerleşim merkezleri de hala yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Türkler tarafından yerleşim başlaması ile birlikte başlayan dini merkezlerin yanı sıra Gelibolu Yarımadasında bulunan I. Dünya Savaşının Çanakkale Cephesinde hayatını kaybederek bu topraklara bedenlerini bırakan askerlere ait ziyaret mekânlarının inanç turizmi açısından incelenmesi yapılmıştır. Araştırmanın içeriğinde Hristiyanlık ve Musevilik dinine ait ibaret mekânları ile özellikle Aziz Paulos’un Hristiyanlık dinini yaymak amaçlı kullanmış olduğu rota üzerinde bulunan tarihi kentler incelenmiştir.

1.4.1. İslami Unsurlar Barındıran İnanç Turizm Mekânları

Çanakkale bölgesinde ilk Türk hâkimiyeti 11. yüzyıl sonlarında Türk denizcisi Çaka Bey’in seferleri ile başlamıştır. Karesi Beyliği ile bölgedeki Türk hâkimiyeti 1361 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına katılması ile bölgede Osmanlı dönemi de başlamış oldu. Osmanlı döneminde ilin eski merkezi Biga Mutasarrıflığı olmuştur. Cumhuriyet döneminden sonra ilin ismi ve merkezi Çanakkale olarak değiştirilmiştir.

Çanakkale kent gelişimi ile birlikte şehirde bulunan cami sayısı da artmıştır. 17. yüzyılda bölgeye ziyarette bulunan Evliya Çelebi Gelibolu’da 164 adet cami, mescit ve tekke olduğundan söz etmektedir. Bu ziyaretinde Çanakkale merkezinde bulunan cami sayısı hakkında bilgi vermemiş, ancak Fatih Camii ve Rüstem Paşa Camii’nin varlığından bahsetmiştir. Şehri 1890 yılında ziyaret eden V. Cuinet iki kilise ve üç sinagog ile birlikte sekiz camii ve üç mescitten bahsetmektedir (Dündar, 2017).

Osmanlı hâkimiyetinin başlaması ile bölgede iskân faaliyetleri kapsamında askeri, dini ve sosyal yapıların da inşası başlamıştır. Bu bölümde özellikle Gelibolu İlçesi ve Çanakkale merkezinde yoğunlaşan dini merkezlerin ana hatları ile incelenmesi ve inanç turizmi potansiyeli açısından değerlendirilmesi yapılmıştır (Dündar, 2017; Akıngüç,2016; Tombul, 2015; Demirarslan, 2014; Boran, 1998; İslam Ansiklopedisi, 1996):

Çanakkale Fatih Camii (Camii Kebir) ve Haziresi: Çanakkale İl Merkezinde Fevzipaşa Mahallesinde bulunan camii Camii Kebir veya Büyük Camii olarak da adlandırılmaktadır. Camii, 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yakınında bulunan Çimenlik kalesi ile birlikte inşa edilmiştir. Dış cephesinde bulunan kitabesine göre “1862 yılında Sultan Abdülaziz tarafından ve daha sonra da 1904 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından esaslı bir onarım yaptırıldığı anlaşılmaktadır”.

Çanakkale Kayserili Ahmet Paşa Camii (Tatarlar Camii): Çanakkale Merkez Barbaros Mahallesi Aziziye Caddesi üzerinde (Tahta Köprü) mevkiinde yer almaktadır. Camii ile birlikte türbe ve çeşme de bulunmaktadır. Camiye halk arasında Tatarlar Camii de denilmektedir. Tarihi kaynaklara göre Çanakkale Valiliği de yapan Kayserili Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Çanakkale Kurşunlu Camii: Çanakkale Merkez Namık Kemal Mahallesi Arap İbrahim Paşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Caminin güney kısmına ait hazire de günümüzde sadece üzerinde H.1211 tarihli bir mezar yer almaktadır. Giriş kapısında bulunan mermer kitabeğe göre Çınarlık camiinin yerine 1869 yılında Biga Sancağı Mutasarrıfı Arap İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Çanakkale Tıflı Camii: Tıflı Camii, Fevzipaşa Mahallesinde Çarşı Caddesi üzerinde Aynalı Çarşının karşında bulunmaktadır. Caminin kapısının üzerindeki kitabeğe göre Osmanlı padişahlarından II. Abdülhamid tarafından 1891 yılında yaptırıldığı yazmaktadır. Avlu kapısı üzerindeki manzum kitabede ise eski bir sıbyan mektebine ait olduğu kayıtlıdır. Caminin, bahsedilen sıbyan mektebinin yanında çocukların ibadet eğitimi için yaptırıldığı ve nedenle “Tıflı Camii” olarak adlandırılmış olabileceği düşünülmektedir.

Çanakkale Yalı Camii: Yalı Camii, Kemalpaşa Mahallesinde Çarşı Caddesi ile Fetvahane Sokağın kesiştiği noktada deniz tarafında bulunmaktadır. Caminin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeğe göre, Tavi Ahmet Ağa tarafından yaptırıldıktan sonra iki kez tamir gördükten sonra tekrar yanması üzerine Miralay Halil Hacı Bey tarafından 1854 yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler dışında 1854-1855 tarihli bazı kaynaklarda caminin isminin Yalı Camii olarak kaydedildiği yazmaktadır.

Ayvacık Behramkale Murat Hüdavendigar Camii: Ayvacık İlçesi Behramkale köyünde bulunan caminin ismi, Çanakkale Vakıflar Müdürlüğü vakıf kayıtlarında Murad Hüdavendigar Camii şeklinde geçmektedir. Edremit körfezindeki Assos Antik Kenti antik liman şehri Assos'un harabeleri üzerinde bulunmaktadır. Akropol yapının kuzeyinde yüksek bir kaya kütesinin tepesine yerleştirilen caminin kitabesi yerinde bulunmadığı için inşa tarihi belli değildir. I. Murad dönemindeki Osmanlı hâkimiyetinin sağlandığı ve kaynaklarda 1365'i takip eden yıllarda yapılmış olduğu belirtilmektedir. Murad Hüdavendigar Caminin minaresi bulunmamaktadır. Minare kısmının bazı kaynaklarda yıkılmış olduğu belirtilmekte ise de minarenin aslında hiç yapılmadığı da kabul edilmektedir. Bölgede sert şekilde esen rüzgârlara açık yüksek bir kayalık üzerine kurulmasından ve özellikle son cemaat yeri uçuruma bakmasından dolayı caminin minaresinin dayanıklı olmadığı kabul edilmektedir. 1968 yılında da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon işlemlerinde minarenin eklenmesine gerek duyulmamıştır.

Ayvacık Tuzla Murat Hüdavendigar Camii: Ayvacık ilçesi Tuzla köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Osmanlı döneminde 14. Yüzyılda fethedilen bölge kaynaklarda Behramkale sancağı olarak kayıt edilmiştir. I. Murad dönemi imar faaliyetlerinde önem kazanmış, cami, medrese ve külliye yaptırılmıştır. Tuzla, "Kızılca Tuzla2 ismi ile 19. Yüzyıla kadar bölgenin bir yönetim merkezi olarak önemini sürdürmüştür. Tuzla Hüdavendigar Camii köyün yaklaşık 20 metre doğusunda yer almaktadır. Kare planlı ve tek kubbelidir. Caminin kubbesi cami duvarları içerisindeki kemerlerin üstüne oturtulmuştur. Caminin bir önemli özelliği de taban döşemesi altında sıcak suyu bir kanal içerisinde ısıtılması ile kış aylarında bir ısıtma sistemi olarak kullanılmasıdır. Bölgedeki antik Apollon Smitheon Tapınağından getirilen devşirme malzemeler süslüme amaçlı kullanılmıştır. Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabede 1366 yılında I. Murad'ın emri ile Emir Hoca Bin Süleyman tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Caminin avlusunda bir de hazire bulunmaktadır. Burada bulunan mezarların camide ve medresesinde görev yapan kişilere ait olduğu bilinmektedir.

Eceabat Kilitbahir Cahidi Sultan Camii: Cahidi Sultan Camii Eceabat ilçesi Kilitbahir köyünün üst kısmında yamaç üzerinde denize nazır bir şekilde bulunmaktadır. Camii, türbe, hazire ve çeşme yapılarından meydana gelmiş bir küllüye şeklindedir. Camii, kare planlı ve tek kubbeye sahiptir. Giriş kapısının üstünde süslemeler mevcuttur. Caminin kuzeydoğusunda bulunan türbe giriş kapısı üstünde Cahidi Sultan'ın makamı yazılıdır. Yine türbe içerisinde Cahidi Sultan ve eşi Kerime Hatun'a ait olan iki sanduka bulunmaktadır. Caminin giriş

kapısında üzerinde bulunan kitabede 1630 yılı yazmaktadır. Külliye'nin başka bir yerinde yapılış tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Caminin süsleme ve plan özellikleri bakımından 17. yüzyılın özelliklerini göstermektedir. Cahidi Sultan'ın bölgede keramet sahibi önemli bir kişi olarak inanıldığından türbe ve cami günümüzde birçok kişi tarafından ziyaret edildiği, kurbanlar kesildiği ve duaların edildiği bir inanç merkezi özelliği göstermektedir.

Eceabat Kilitbahir Köyü Fatih Camii: Kilitbahir Fatih Camii köy içerisinde ana cadde üzerinde yer almaktadır. Camii enine dikdörtgen planlıdır. Yan cephelerinde üç adet yüksek duvarla kemerli pencereleri bulunmaktadır. Camiye giriş batı cephesinde cadde üzerinden girişi yapılmaktadır. Caminin kuzey batı köşesinde kesme taştan yapılmış çokgen gövdeli bir minareye sahiptir. Caminin yapım tarihi hakkında herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. 1479 tarihli vakfiye kayıtlarında Fatih Sultan Mehmet'in emri ile yaptırılan Kilitbahir Kalesi yaptırıldıktan sonra cami ile birlikte han ve çeşme yaptırıldığı yazılmaktadır.

Gelibolu Bolayır Süleyman Paşa Türbesi: Gazi Süleyman Paşa, Türklerin Rumeli'ye geçişini sağlayan Türk beyi olarak kabul edilmektedir. Gelibolu İlçesi Bolayır Beldesinde bulunan türbe, Osmanlı'dan günümüze kadar önemini korumuş ve Türklerin Rumeli'ye geçişlerinin simgesi olarak bir kabul görmektedir. Türbe, Osmanlı döneminden günümüze kadar pek çok tadilat görmüştür. Günümüzde ziyarete açık olan bu mekân, ülkenin değişik bölgelerinden gelen ziyaretçileri ağırlamaktadır. Türklerin Rumeli'ye geçişlerinin sene-i devriye olarak kabul edilen 2-3 Haziran tarihlerinde resmi ve halkın da katılımı ile gerçekleştirilen törenlerde türbe ziyaret edilerek Süleyman Paşa'nın mezarı başında dualar edilmektedir.

Gelibolu Bayraklı Baba Mezarı: Bayraklı Baba, Gelibolu İlçesinde Hoca Hamza Mahallesinde Fener Meydanında Hamza koya bakan yamaç üzerinde yer almaktadır. Zemin seviyesinden yüksekte bulunan mezar taşında "Abdullah oğlu Karacabey H.813, M 1410 öldüğü" yazmaktadır. Karacabey'in kim olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yıldırım Bayezid döneminde donanmanın bayraktarı olduğu, yararlılıklar gösteren bir asker olduğu ve ölümünden sonra donanmanın demirlediği bu koya gömüldüğü araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Karacabey'in mezarının yanındaki ikinci mezarın ise atına ait olduğu söylenmektedir. Osmanlı donanmasındaki görevli leventler Karacabey'in mezarını kutsal bilerek deniz seferlerinden önce burayı ziyaret ettikleri bilinmektedir.

Gelibolu Çilehane: Çilehane, Bayraklı Baba türbesinin girişinin karşısındaki yoldan Feneraltı diye bilinen mevkiden sahil kesimine inen yolda bulunmaktadır. Bu yoldan aşağıya inerken sağ tarafta dikleşen arazi yapısı dikkat çekmektedir. Çilehane adı verilen bu yer, falezlerin alt

kısmına oyulmuş kayar içerisinde bulunmaktadır. Birbiri ile bağlantılı iki oda şeklindedir. Buraya çilehane denilmesinin sebebi 15. Yüzyılda yaşamış Yazıcızade Mehmet Efendi'nin burada yaşayarak inzivaya çekilmiş olmasındandır. Bazı kaynaklarda Yazıcızade Mehmet Efendi'nin Muhammediye eserini burada yazdığı ifade edilmektedir.

Gelibolu Türbeleri: Gelibolu ilçesi Osmanlı egemenliğine geçmesi sonrasında iskân faaliyetleri de başlamıştır. Bu iskân faaliyetleri kapsamında önemli kişiler için öldükten sonra anıt mezarlar inşa edilmeye başlanmıştır. Birbirinden bağımsız olarak inşa edilen türbelerin bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Emir Ali Paşa Türbesi, Hallacı Mahsur Türbesi, Kalafat Mehmet Paşa Mezarı, Saruca Paşa Türbesi, Sinan Paşa Türbesi.

Gelibolu Mevlevihanesi: Gelibolu Mevlevihanesi'nin kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 17. yüzyılda Ağazade Mehmet Dede tarafından Hamzabey Koyu mevkiinde kurulduğu bilinmektedir. 17. yüzyıl Gelibolu şehri nüfus ve sosyo-ekonomik yapı olarak ileri seviyede idi. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Gelibolu'da çok sayıda derviş tekkesinin bulunduğunu, içinde en mamur ve süslüsünün Celâleddîn-i Rûmî âsitâne tekkesinin olduğunu ve bir benzerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Tarih araştırmacısı Pars Tuğlacı Gelibolu Mevlevihanesi'nin mimarının, Mısır Çarşısı ve Yeni Camiinin da mimarı olan saray baş mimarı Mustafa Ağa olduğunu belirtmektedir. Yapısının kapladığı alan açısından imparatorluğun en büyük Mevlevihanesi olarak kabul edilen ve mescit, han, mektep, yemekhane, 60 odalı harem dairesi, kütüphane ile semahane-türbe binalarından oluşan yapı toplam 33.000 m²'lik bir alana sahiptir.

Gelibolu Ulu (Süleyman Paşa) Camii: Gelibolu'da Osmanlı dönemine ait önemli eserlerden birisidir. 1385 yılında Sultan I. Murad (Hüdavendigâr) tarafından bu alanda daha önce bulunan bir kilisenin temelleri üzerine yapılmıştır. Ulu Camii, Süleyman Paşa Camii, Hüdavendigâr Camii, Cami-i Kebir olarak da bilinir. 1667'de onarılmış, 1889 yılında yeniden inşa edilmiştir. Üç adet kapısı vardır, kapıların ön kısmındaki kemerli giriş bölümleri II. Abdülhamid döneminde yapılmıştır. Camide kılınan Cuma namazları esnasında cami imamı hutbeye elinde kılıç ile çıkmaktadır. Bu durum Gazi Süleyman Paşa'nın bölgeyi fethi anısına yaşatılmakta olan bir gelenektir. Tarihi olduğu söyleyen ve Süleyman Paşa'ya ait olduğu söyleyen kılıç çalındığından 2. Kolordu Komutanlığı tarafından hediye edilen kılıç tarafından bu gelenek sürdürülmektedir.

Yenice Seyvan İssız Cuma Camii: Yenice ilçesinde Seyvan köyü sınırları içerisinde meşeliklerle kaplı bir mezarlık alanı içerisinde yer almaktadır. Caminin çatısını son cemaat

yerine kadar 12 ahşap direk taşımaktadır. Ahşap direkler meşe ağacındandır. Caminin minaresi yıkılmış olup, kuzeybatı köşesinde mimari kaidesi kalıntısı mevcuttur. Cami oldukça geniş bir mezarlık alanı içerisinde bulunmaktadır. Cami yapıldığı günden itibaren özgün mimarisini korumaktadır. Caminin kitabesi olmadığından yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Caminin etrafında bulunan mezar taşlarından yola çıkıldığında 17. Yüzyılda kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. İlk iskânlar göz önüne alındığında caminin yapımının 13. Yüzyıl ortalarına kadar indiği şekilde görüşler de mevcuttur. Çanakkale bölgesinin en eski camilerinden birisi olduğundan koruma önlemlerinin artırılması gerekmektedir.

1.4.2. Hristiyan Unsurlar Barındıran İnanç Turizm Mekânları

Çanakkale bölgesi M.Ö. 133 yılında Bergama Kralı III. Attalos'un vasiyeti üzerine Roma Hâkimiyetine girmiştir. Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında Doğu ve Batı diye ikiye ayrılması sonrasında Doğu Roma İmparatorluğu hâkimiyeti de bölgede başlamış oldu. Hristiyanlığın yayılmaya başlamasından sonra özellikle Rum nüfusunun yoğun olduğu ve Lozan Antlaşması sonrasında Türk hâkimiyetinde kalan Gökçeada ve Bozcaada'da dini yapılar yoğun olarak inşa edilmiştir. Bundan sonraki bölümde Çanakkale ilinde özellikle Gökçeada İlçesinde bulunan Hristiyan inanç sistemine ait dini mekânlar ve yapıların ana hatlarına değinilmiştir.

Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodosks (Meryem Ana) Kilisesi: Bozcaada İlçesinde Cumhuriyet Mahallesinde 20 Eylül Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Kilisenin kitabende 1867-1869 yılları arasında yapıldığı yazmaktadır. Yapılan araştırmalarda 1819 yılından önce de var olduğu anlaşılmaktadır. 1890 yılında bir tamir geçirdiği bilinmektedir. Günümüzde adada çok az bir Rum nüfusu kaldığından sadece Pazar günleri ve dini günlerde açıktır (Barış, 2018). Kilise adanın hemen hemen her yerinden görülebilen bir çan kulesine sahiptir. Çan kulesinin orijinal yüksekliği 23,8 metredir.

Bozcaada Aya Paraskevi Manastırı: Aya Paraskevi Manastırı Bozcaada İlçesinde bulunmaktadır. Aya Paraskevi ismi, Hristiyan inancında önemli bir azizenin adıdır. Ayazma'da yer alan manastırın inşa edilmesi ile ilgili "Bir zamanlar burada kırk çınar ağacı varmış. Bir papaz çok susamış, burada hayvan olatmakta olan çobandan bir salkım üzüm istemiş. Çoban da bir salkım üzüm vermiş. Üzümün tanelerini avucunda sıkarak papaz üzümün suyunu içmiş. Elinde kalan üzüm posalarını da yere atmış. Posaların düştüğü yerden kaynak suyu fışkırmış. Suyun fışkırdığı yere de bir kilise yapılmış" şeklinde hikâyeler anlatılmaktadır (Eğilmez, 2008). Ayazma, Yunanca "hagiasme" kelimesinden kutsal su anlamına gelmektedir. Bozcaada'nın

Ayazması, Ada'nın güney kısmında yer almaktadır. Burada çift oluklu tarihi bir çeşme, 8 yaşlı çınar ağacı, küçük bir manastır ve 2 tane tek katlı yapı bulunmaktadır. Ayazma'daki Rum Ortodoks cemaatine ait manastır, Rum azize Aya Paraskevi adına yapılmıştır ve sadece İstanbul'da bu azize adına kurulmuş 5 kilise bulunmaktadır. 1734 yılında Manolaki Manolidis tarafından yapılan manastır, sadece özel günlerde ibadete açılmaktadır.

Çanakkale Surp Kevok Ortodoks Ermeni Kilisesi: Çanakkale Merkez Fevzi Paşa Mahallesiindeki Zafer Meydanında yer almaktadır. Çanakkale'de bulunan Ermeni nüfusu için Osmanlı Padişahı Abdülaziz'in emri ile 1873 yılında yapılmıştır. Ermeni nüfusunun Çanakkale'den göç etmesi nedeniyle metruk durumda bulunan bina 1934 yılında Arkeoloji Binası olarak hizmet vermeye başlamıştır. Yapının 1997 yılında yapılan restorasyonunda kilisenin orijinal haçı ile üzeri kapatılmış durumunda bulunan kitabesi ortaya çıkarılmıştır (Tombul, 2015).

Gökçeada Bademli Köyü Kimisis Kilisesi: Gökçeada, Bademli Kimisis Kilisesinin 19. Yüzyıl sonlarına doğru yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Kilise, köyiçi mevkinde bulunmaktadır. Alaturka kırma kiremet çatılı moloz taşlardan yapılmıştır. Bademli köyünde bulunan tek kilise olma özelliği taşımaktadır. Kimisis kilisesi olarak adlandırılmış olup, basit görünümlü bir kilisedir. Kilisenin kuzey bölümünde dövme demirden yapılmış bir çan kulesi bulunmaktadır (Tombul, 2015).

Gökçeada Dereköy Hagia Marina Kilisesi: Hagia Marina Kilisesi, Uğurlu köyüne giden yolun yukarı kent meydanında eğimli bir arazi üzerinde bulunmaktadır. İlk yapıldığı dönemlerde Gökçeada'nın metropolitanlık kilisesi durumundadır. Kilisel yapının inşa tarihi 19. yüzyılın ortalarına tekabül etmektedir. Yapı burada bulunan eski bir kilisenin yerine inşa edildiği düşünülmektedir. Çeşitli dönemlerde geçirdiği onarımlar sonucu günümüzdeki halini almıştır. Kilise doğu-batı yönünde dikdörtgen prizmal bir kütle teşkil eder. Geleneksel yığma taş duvarla inşa edilen kilisenin üzeri kırma çatı ile örtülüdür. Batı kısmındaki narteks üzerinde yer alan galeri, ortada içe doğru yarım daire şeklinde çıkıntı yaparken yanlarda dışa doğru uzanmaktadır. Doğu aksındaki apsis yarım daire şeklinde dışa doğru taşar. Duvarlara simetrik olarak yerleştirilen pencereler mekânı aydınlatır. Sıva ile kaplanan duvarların üst kısmı ile apsis ve tavanda, Hz. İsa ve havarilerin tasvirleri yer alır (Dündar, 2012). Kilisenin kuzey batı kısmında demir konstrüksiyonlu bir çan kulesi bulunmaktadır.

Gökçeada Dereköy Theotokos Kilisesi: Dereköy, adanın en batı kısmında yer alan bir Rum Köyüdür. Dereköy, stratejik konumu ve Pargos Limanı sayesinde, geçmişte diğer köylere göre

ekonomik ve sosyal açıdan daha fazla gelişim göstermiştir. Merkeze 14 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Karşılıklı iki tepenin, Halakasi ve Madrabodus Tepeleri yamacında kurulan köy, ortasından geçen yolla ikiye bölünmektedir. Osmanlı gezgini Piri Reis'in 16.yy'da adada bahsettiği iki yerleşim yerinden biri Dereköy'dür. Dereköy'de günümüzde yaz ve kış aylarında yaklaşık olarak 140-150 hane yaşam sürmektedir. Nüfusun yarısını Rumlar yarısını Güneydoğu'dan yerleşen Türkler oluşturmaktadır ([Gokceadarehberim, 2020](#)). Köyde günümüzde ibadete açık iki kilise bulunmaktadır. Bunların birisi köyün girişindeki Hagia Marina Kilisesi ve çarşıdaki Koimesis Tis Theotokos Kilisesidir. Kilise günümüzde oldukça bakımlı bir durumdadır.

Gökçeada Panaia Kilisesi: Gökçeada Merkez İnönü Merkezinde bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı bir yapıya sahiptir. Girişi batısı cephesinden yapılmaktadır. Çan kulesi güney batı bölümünde bulunmaktadır. Çan kulesi çatı hizasına kadar yükselmektedir. Kilise sağlam durumda olup günümüzde ibadet amaçlı kullanılmaktadır.

Gökçeada Taksiyarthis Kilisesi: Kilise, Gökçeada merkezinde Çınarlı Mahallesi Hamit Kaplan Sokak üzerinde bulunmaktadır. Giriş bölümünün üzerinde bir haç kaidesi vardır. Kilise sağlam durumda ve ibadete açıktır.

Gökçeada Yeni Mahallesi Kilisesi: Gökçeada merkez Yeni Mahalle Çeşme Sokakta bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı sokak üzerinde küçük bir kilisedir. Giriş kapısı yuvarlak kemerlidir. Kilise Aya Varvara ismi ile de bilinmekte olup günümüzde halen kullanılmaktadır.

Gökçeada Kaleköy Kilisesi: Antik Çağ'da adanın en önemli yerleşim merkezi Kaleköy idi. Kilise Kaleköy'ün merkez kilisesi konumundadır. Moloz taş malzeme kullanılarak yapılan kilise dikdörtgen planlıdır. Giriş kapısının üzeri çan kulesi olarak düzenlenmiştir. Kilise günümüzde bakımsız ve içinde bulunan ahşap aksamaların tamamı yıkık durumdadır (Tombul, 2015).

Gökçeada Kaleköy Liman Kilisesi: Kilise Kaleköy'de liman tarafında bulunmaktadır. Küçük boyuta sahip bir kilisedir. Doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Kilise 2004 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne onartılmıştır. Kilisesinin limanda olmasından dolayı denizciler tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir (Tombul, 2015).

1.4.3. Musevi Unsurlar Barındıran İnanç Turizm Mekânları

Çanakale Yahudilerinin kaynak yetersizliği nedeniyle şehre geliş tarihleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Avam Galante'nin eserlerine göre Yahudi cemaatinin 17. yüzyılın ilk yarısında geldikleri tahmin edilmektedir. İl merkezinde yazılı eserler dışında

Yahudi mahallesinde bulunan eski yapılar, kilise, eski Yahudi mezarlığı, Aynalı Çarşı olarak bilinen Halio Pasajı ve saat kulesi Çanakkale'deki Yahudi varlığına örnek gösterilebilir. Günümüzde Yahudi olarak çok az bir nüfus kalmıştır (Demirel, 2010).

Çanakkale il merkezinde Yahudi nüfusu bir elin parmakları kadar kaldığından Yahudilerin sosyal ve dini hayatları hakkında herhangi bir sirkülasyon bulunmamaktadır. Yılda sadece bir kez Çanakkale'den İstanbul'a göç eden Yahudi aileleri tarafından ziyaret edilen sinagog Yahudi cemaatinin inanç turizmi açısından tek örneği olarak değerlendirilmektedir.

Çanakkale Merkez İsmetpaşa Mahallesi Havra Sokak üzerinde bulunmaktadır. Sinagog, Mekor Hayim (Hayat Kaynağı) adını taşımaktadır. Çanakkale'de Musevi cemaatinin azalması sebebiyle yapı günümüzde sadece ziyaret amaçlı kullanılmaktadır. Yapının, 19. Yüzyıl sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Bina 2003 yılında küçük bir onarımdan geçirilmiştir (Tombul, 2015).

Gelibolu ilçesi Osmanlı'nın bölgeyi fethettiği dönemlerde önemli bir Yahudi merkezi iken günümüze kadar sadece birkaç yapı ile mezar taşı kalmıştır. Hali hazırda ismi dahi mevzu bahis olmayan bu yapılar kültürel miras turizmi açısından değerlendirildiğinde kaybolma tehlikesiyle yüz yüze kalmaktadır.

1.4.5. Diğer İnanç Turizm Mekânları

Bölge ilkçağlardan itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmasından dolayı çok çeşitli inanç sistemlerinin de merkezi haline gelmiştir. Pagan inançlarından kalma inanç merkezi ve antik çağ kahramanlarına ait birçok Tümülüs de bölge sınırları içerisinde yer almaktadır (Başçı, 2014; Tombul, 2015; Körpe, 2019).

Ayvacık Küçükkuşu Zeus Altarı : Zeus Altarı, Ayvacık İlçesi Adatepe Köyünün hemen batısındaki Dedetepe mevkiisi üzerinde bulunmaktadır. Tepe, ismini burada bulunan bir mezardan almaktadır. Merdivenlerle çıkılan anakaya üzerinde düz bir platform üzerinde bir açık hava sunağı özelliği gösteren “Zeus Sunağı” olarak adlandırılan yapı yer almaktadır. Burası Anadolu'nun baş tanrısı olan Ana Tanrıça “Kıbele”ye ait bir açık hava tapınağı olma özelliği de göstermektedir.

Ayvacık Gülpınar Apollon Smintheion Kutsal Alanı: Apollon Smintheion tapınağı Ayvacık İlçesi Gülpınar Beldesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Önemli bir kült merkezi olan Apollon Smintheion Tapınağı bölgedeki kolonizasyon faaliyetleri sonrasında sosyal hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir. M.Ö. 8. yüzyılda kayıt altına alınan Homeros'un ünlü esere İliada

destanında geçen olaylar bölgenin kutsal bir alan haline gelmesini sağlamıştır. Smintheion tapınağı dünyada ilgili çeken önemli bir kült merkezi haline gelmiştir.

Troia Antik Kenti: Çanakkale Merkez Tefikiye Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde oynadığı rol, jeopolitik yönünden önemli bir kara parçası üzerinde kurulması nedeniyle antik çağlardan itibaren sürekli gündemde kalan bir kent olmuştur. Troia, MÖ.8. yüzyılda yaşamış olan Homeros'un MÖ.13. yüzyılda Troialılar ile Akhalar arasındaki savaştan sonraki olayların anlatıldığı İliada ve Odisseia adlı eserle kutsal bir kent haline gelmiştir. 1998 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası ilan edilmiştir. Pagan tanrıları ve kahramanları ile kendisinden söz ettiren Troia, Hristiyanlığın kabul edilmesi ile birlikte Pagan inancının merkezi haline gelmiştir. Bazı Hristiyan düşünürlerin gözünde ise Aneas ve Troya savaşları pagan inancının temeli olarak görülmekteydi. Troas bölgesi olarak adlandırılan bölge sınırları içerisinde yer alan Troia'nın Pers hâkimiyetine girmesiyle kentin kitleler açısından isminin duyulmasına sebep olan ilk olay M.Ö. 480 yılında Pers kralı Kserkses'in Troia'yı ziyaret etmesi olarak gösterilmektedir. Kserkses, Yunanistan üzerine düzenlemiş olduğu bu seferde bu kente de uğrayarak Athena tapınağında inek kurban etmiştir.

Alexandria Troias Antik Kenti: Tarsuslu Aziz Paulos Hristiyanlığı yapmak amacıyla iki defa M.S. 50 ve 56 yıllarında kenti ziyaret etmiştir. Aziz Paulos'un bu ziyaretleri sonrası Hristiyanlık için İncil'de geçen kutsal kentler arasında olduğu kabul edilmektedir. Hristiyanlığın yayılmaya başladığı dönemlerde Aziz Paulos'un III. Misyon yolculuğunda bölgeye gelerek yedi gün kaldığı bilinmektedir. Burada kaldığı dönemlerde Troya ve Assos'u ziyaret ederek yolculuğuna devam eder. Aziz Paulus'un bölgeye yönelik yapmış olduğu yolculuğu ile Hristiyanlar açısından önemli bir haç merkezi olarak kabul edilmektedir. Aziz Paulus'un izinden giden Hristiyanlar onun ayakizimi takip ederek hacılık olarak kabul ettikleri yolculuklarında bölgeyi ziyaret etmektedirler.

Assos Antik Kenti: Ayvacık İlçesi Behramkale köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. M.S. 56 yılında Tarsuslu Aziz Paulos Aleksandria Troas'dan sonra Assos'a gelmiş, buradan Midilli'ye geçerek Hristiyanlığı yapmaya devam etmiştir. Erken Hristiyanlık döneminde şehir oldukça küçülmüştür. Efes'te toplanan üçüncü konsüle Assos'tan temsilci gönderilmiştir. Athena Tapınağı kentin en yüksek yerine inşa edilmiştir. Tapınak Assos kentinin koruyucu tanrısı Athena'ya adanmıştır.

Yeniköy-Beşik-Sivritepe-Akhilleus Tümülüsü: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi ve Troia Kazı Heyeti Başkanı Prof. Dr.

Rüstem Aslan'ın Anadolu Ajansı muhabirine yapmış olduğu açıklamada; “*savaşlar sırasında Troia kahramanı Hektor’u öldüren Akhilleus (Aşil)’un Troia’da öldüğü ve gömüldüğü konusunda hemfikiriz, ‘cesedi büyük bir odun yığını üstünde yakıldıktan sonra kemiklerinin üzerine görkemli bir mezar tepesi (Tümülüs) inşa edilir, Aşil tümülüsü, antik dönemden itibaren sadece mitolojik bir motif değil, aynı zamanda Troas topoğrafyasının gerçek bir peyzajı olarak kabul edilmiştir’ ancak Tümülüs yeri 160 yıldır tartışma konusudur*” Tümülüs hakkındaki görüşlerini açıklamıştır. ([Haberler](#), 2020). Akhilleus Tümülüsü olarak anlatılan ya da kayıtlara geçen yerin günümüz Ezine İlçesi Yeniköy mevkiinde Papaz Plajı olarak bilinen deniz kıyısının yakınında yüksek bir tepe platformu üzerinde olduğu kabul edilmektedir. Tümülüsü kayıtlarda Büyük İskender’den Roma İmparatorlarına kadar kişinin ziyaret ettiği bilinmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Çanakkale il merkezinde ve ilçelerinde inanç turizmi değerine sahip birçok mekân ve yapı yer almaktadır. Bu aşamada yerli ve yabancı ziyaretçiler açısından Çanakkale’de bulunan inanç turizmi mekânlarını bireysel veya gruplar halinde sürekli ziyaretler yapılmaktadır. Yabancı ziyaretçiler açısından bölgede bulunan Rumlara ait kiliseler başta olmak üzere Hristiyanlığın yayılma aşamandaki azizler tarafından kullanılan rotalar dikkat çekmektedir. Bir diğer dikkat çeken ziyaret alanı ise özellikle I. Dünya Savaşının Çanakkale cephesinde Anzak olarak adlandırılan Avustralyalı ve Yeni Zelandalı ölen askerlerin anısına yapılan Gelibolu Yarımadasındaki mezarlıklar ön plana çıkmaktadır. Yerli ziyaretçiler açısından ise tarihi camiler ve önemli kişilere ait türbe-mezarlar ilk sırada yer almaktadır.

Çalışmanın amacı Çanakkale ilinin sahip olduğu inanç turizmi potansiyelinin bir turistik talep unsuru olarak yerli ve yabancı ziyaretçilere yönelik olarak önem ve ziyaret önceliğine göre sıralanarak değerinin araştırılmasıdır. Bu açıdan Çanakkale ilinin sahip olduğu inanç turizmi potansiyelinin, bir turistik çekicilik unsuru ve destinasyon merkezi olarak tanıtılmasına yardımcı olmak amacıyla profesyonel turist rehberlik hizmeti veren turist rehberlerinin görüşlerinden faydalanılarak bölgenin başarılı bir şekilde inanç turizmi hedeflerine ulaşım ulaşıldığı araştırılmıştır.

Konu hakkında yapılan araştırmalar ve literatür taramasında Çanakkale ilinde inanç turizmi potansiyelinin belirlenmesine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu açıdan Çanakkale ilinde inanç turizmi değerlerine sahip mekânların değerlendirilmesi çalışmanın birincil önemini oluşturmaktadır. Bunun yanında bölgenin mevcut inanç turizmi

potansiyeli içerisinde yeri ve inanç turizmi mekânlarının ziyaretlerine yönelik araştırma ise çalışmanın diğer önemli bir noktasıdır.

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, ilk aşamada; Çanakkale il genelinde bulunan inanç turizmi potansiyeline sahip olduğu değerlendirilen mekânların ve yapıların envanterine yönelik saha çalışması yapılmıştır. Bu aşamada elde edilen veriler, konu ile ilgili yapılan çalışmalarla karşılaştırılarak inanç turizmi değerlerinin belirlenmiştir. İkinci aşamada Çanakkale Rehberler Odasına kayıtlı eylemli olarak hizmet veren profesyonel turist rehberlerine önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden görüşmeler yapılmıştır. Son aşamada ise, inanç turizmi potansiyeline sahip değerlerin bölge turizmine katkısının araştırılması için profesyonel turist rehberleri ile gerçekleştirilen görüşme yönteminden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu aşamadaki veriler turizm profesyonellerinin inanç turizminin bölge turizmine olan katkıları belirlenmiştir.

Konu ile ilgili olarak bu alanda yapılan yerli akademik çalışmalar incelenmiştir. Literatür taraması sonrası elde edilen bilgiler doğrultusunda Çanakkale İl merkezinde bulunan inanç turizmi ile ilgili saha araştırması yapılmıştır.

Araştırmanın için kullanılan görüşme formunun hazırlanmasında Yüksel (2009) tarafından geliştirilen görüşme formundan faydalanılmıştır. Bu görüşme formu çalışmaya uyarlanarak veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Çanakkale il genelinde bulunan inanç turizmine sahip mekânlara ait bilgiler, ikinci bölümde; Çanakkale ilinde inanç turizmine katılanlarla ilgili katkılarına ilişkin kapalı uçlu sorular ve çözüm önerileri, üçüncü bölümde; Çanakkale ili inanç turizminin geliştirilmesine yönelik seçmeli cevaplar ve kapalı uçlu sorular bulunmaktadır.

Katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşımda amaç görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde aktarılmasıdır. Elde edilen veriler daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırma kapsamında kasıtlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kozak (2017: 118)'a göre; araştırmacı örneklem seçimini yürütmekte olduğu araştırma tercihinin göre yapabilmektedir. Araştırmada, en kolay ve hızlı bir şekilde ulaştırılacak katılımcılar tercih edilmiştir. Bu çalışmada da, Çanakkale ilinde turizm alanında uzman sayılabilecek kişiler arasından eylemli olarak görev yapan profesyonel turist rehberleri tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında;

ulaşılan rehberlere yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Görüşme formunda katılımcılara yazılı ve sözlü açık uçlu ve tercihe dayalı sorular yöneltilmiştir.

3. Bulgular

Çanakkale Rehberler Odasına kayıtlı ve eylemli olarak profesyonel turist rehberlik hizmeti, görüşme formları ile araştırma içeriğinde görüşlerinden faydalanılan katılımcılara ait betimleyici özellikler Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Betimleyici Özellikler

Sıra	Katılımcı	Cinsiyet	Eğitim	Mesleki Tecrübe (Yıl)
1	K1	Erkek	Yüksek Lisans	12
2	K2	Erkek	Lisans	12
3	K3	Erkek	Yüksek Lisans	26
4	K4	Erkek	Lisans	6
5	K5	Erkek	Lisans	4
6	K6	Erkek	Lisans	17
7	K7	Erkek	Lisans	15
8	K8	Kadın	Yüksek Lisans	5
9	K9	Erkek	Doktora	24
10	K10	Kadın	Lisans	3

Araştırma kapsamında, Çanakkale Rehberler Odasına kayıtlı 10 adet profesyonel turist rehberi ile görüşme yapılmış, bu katılımcıların 8’i erkek, 2’sinin kadın olduğu, eğitim düzeylerinin 6’sının lisans, 4’ünün lisansüstü eğitim düzeyinde olduğu, mesleki tecrübe açısından 1-10 yıl arası 4, 11-20 yıl arası 4, 21 ve üstü 2 katılımcının olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmede; Çanakkale ilinde inanç turizmüne konu mekânlar ve yapıların bölge turizm potansiyeli, turizm hareketliliği içerisindeki yeri ile profesyonel turist rehberlerinin görüşlerine ilişkin yapılan incelemelerin analiz ve bulguları yer almaktadır. Katılımcıların görüşme formlarına vermiş olduğu cevaplar üzerinden genelleme yapılmış olup

katılımcılar tarafından görüşme formunda bulunan açık uçlu sorularda belirtilen özel cevaplar da değerlendirilmiştir.

K1; “şehitliklerde bir nevi inanç turizmine giriyor. İnsanların manevi olarak doyuma ulaştıkları, bir nevi mezar (türbe) ziyareti ile dua ve minnet içinde geçen turlardır. Hatta yabancılar tarafından özellikle Avustralya-Yeni Zelandalılar bu ziyaretlerde kendilerini hacı olmuş gibi sayıyorlar. Ancak genel kanı olarak ya da akademisyenler tarafından şehitlikler inanç turizmi olarak tanımlanmıyor. Bunlara ilateven Aziz Paulus’un vaaz verdiği yerler ile bu yerleri görmeye gelenlerle, Bozcaada Aya Paraskevi Manastırı ve 26 Temmuz panayırı ve yine 15 Ağustos tarihinde Gökçeada’da yapılan Meryem Ana şenliklerini de inanç turizmi olarak ekleyebilirim” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

K2; “Gelibolu ilçesi inanç turizmi potansiyeli açısından önemli bir mekân olarak değerlendirilmelidir. Burada bulunan Fener Burnunda bulunan Namazgâh tepesi ve çevresi için ayrı bir inanç turizmi destinasyonu olarak seçilebilir. Burada bulunan namazgâh, bayraklı baba türbesi, bir sadrazama ait mezar, çilehane ve yakın çevresinde bulunan türbeler ayrı bir şekilde değerlendirilebilirse bölge turizmine yeni bir boyut kazandırabilir, bunlara ek olarak Eceabat Kilitbahir Kaşıkçı Baba türbesi, Assos Murat Hüdavendigar Cami, Gelibolu Mevlevihane’si ve Hallaç-ı Mansur türbesi için farklı bir çalışma yapılabilir.” şeklinde görüşlerini bildirmiştir.

K3; “Çanakkale için Assos, Apollon Smintheon, Troia gibi yerler yabancı ziyaretçiler için önemli inanç turizmi mekânları olarak vurgulanmalıdır. Bunlara ilaveten Hıristiyanlık için önemli bir mekân olan Alexandria Troas için yeni çalışmalarla tanımı yapılmalıdır. Burası Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı dönemlerde önemli bir ziyaret mekânı ve hac merkezisi olmuştur.” şeklinde görüşlerini bildirmiştir.

K4; “Çanakkale Gelibolu Yarımadasında bulunan Türk Şehitlikleri bizler için en önemli inanç turizmi merkezidir. Bunların dışında yabancılara yönelik İl Merkezinde bulunan Yahudi Mekor Mayim Sinagogu ile Gökçeada Zeytinli Köyü Agios Georgios Kilisesi ayrı bir önemi vardır. Deniz ve hava ulaşımı büyük turizm açısından sorun oluşturmaktadır. Yoğun sezonda merkezde ciddi feribot kuyruklarından ve programlar aksamaktadır. Hava ulaşımında da bölgeye yeterli uçak seferi bulunmaması turizmi açısından değerlendirilmesi gereken diğer konulardır.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

K6; “İnanç turizmi açısından yerli turistlerin en çok ziyaret mekânları Çanakkale Şehitler Abidesi ve 57. Piyade Alayı Şehitliği olmaktadır. Yabancı turistler açısından Truva ve

Assos Ören yeri önemli bir ziyaret mekânıdır, ayrıca bu yerlerde alan kılavuzları profesyonel turist rehberi gibi hareket etmemelidir.” şeklinde görüş bildirmiştir.

K7; “Çanakkale geneli açısından düşünüldüğünde Troia ve Assos önemli bir cazibe merkezidir, inanç turizmi açısından yeteri kadar önem verilmemektedir. Ayrıca; Alexeandria Ören Yeri, Gelibolu ilçesinde bulunun Rus Anıtı ve Kırım Savaşına ait İngiliz ve Fransız Mezarlığı ile bu ilçede bulunan kümbet tarzı mezar yapıları da üzerinde durulması gereken inanç merkezleri olmalıdır.” şeklinde görüş bildirmiştir.

K5, K8, K9 ve K10; “Çanakkale’de inanç turizmi merkezleri arasında en önemli Gelibolu Yarımadasında bulunan Türk şehitlikleridir. Bunlara ilaveten yeni şehitliklerin de ziyarete açılması gerekmektedir. Ayrıca, Gelibolu Mevlevihane’si, Cahidi Sultan Camii yine önemli inanç turizmi mekânlarıdır.” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Katılımcılardan elde edilen veriler ışığında sayısal değer olarak yüksek olanların en çok bilinen veya ziyaret edilen olarak değerlendirildiğinde; İslam dinine ait en çok bilinen ve ziyaret edilen inanç turizmine mekânlar arasında; Bayraklı Baba Türbesi (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9 ve K10), Gelibolu Mevlevihanesi (K1, K6, K8, K9 ve K10), Ayvacık Murat Hüdavendigar Camii (K1, K3, K6, K7 ve K9), Eceabat Kilitbahir Cahidi Sultan Türbesi (K2, K5, K6, K7 ve K9) gösterilmektedir. Bunlardan sonra sırasıyla Gelibolu Bolayır Gazi Süleyman Paşa Türbesi, Çanakkale Yalı Camii ve Fatih Camii yer almaktadır.

Katılımcıların görüşleri itibariyle Gelibolu İlçesindeki inanç turizmi merkezlerinden Bayraklı Baba Türbesi ile Gelibolu Mevlevihanesi en çok tercih edilen inanç turizmi merkezi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan Gelibolu İlçesi barındırdığı inanç turizmi merkezleri açısından önemli bir değer olarak tanımlanabilmektedir. Gelibolu İlçesi bu inanç merkezlerine yakın diğer dini yapılar ile ayrı bir inanç turizmi destiyonu olarak değerlendirilebilmektedir. Tablo 2’de katılımcıların merkezlere ilişkin değerlendirmeleri.

Tablo 2. Katılımcıların merkezlere ilişkin değerlendirmeleri

İslami Unsur Taşıyan Mekanlar	Katılımcı Görüşleri										
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	Toplam
Çanakkale Fatih Camii	5	3	1	3	1	4	3	1	3	5	29
Çanakkale Kayserili Ahmet Paşa Camii	1	2	1	1	1	2	1	1	2	2	14
Çanakkale Kurşunlu Camii	1	2	1	1	1	4	1	1	2	1	15
Çanakkale Tıflı Camii	1	3	1	2	4	4	2	1	2	2	22
Çanakkale Yalı Camii	1	4	2	2	5	5	3	1	3	3	29
Ayvacık Behramkale Murat Hüdavendigar Camii	5	4	5	4	3	5	5	3	5	4	43
Ayvacık Tuzla Murat Hüdavendigar Camii	2	4	1	3	1	3	4	2	4	2	26

Eceabat Kilitbahir Köyü Cahidi Sultan Türbesi	2	5	3	2	5	5	5	3	5	4	39
Eceabat Kilitbahir Fatih Camii	1	4	2	2	2	1	3	1	2	4	22
Gelibolu Bolayır Gazi Süleyman Paşa Türbesi	4	3	2	3	1	4	5	4	4	3	33
Gelibolu Bayraklı Baba Mezarı	2	5	5	5	5	5	5	4	5	5	46
Gelibolu Mevlevihanesi	5	3	4	4	3	5	4	5	5	5	43
Gelibolu Ulu (Gazi Süleyman) Camii	3	2	2	2	1	3	2	4	3	3	25
Eceabat Kilitbahir Kaşıkçı Baba Türbesi	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Hristiyanlık/Musevilik Dinine veya Diğer Mensup Mekanlar	Katılımcı Görüşleri										
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	Toplam
Çanakkale Surp Kevork Ermeni Kilisesi	2	2	2	1	1	1	3	2	3	2	19
Çanakkale Mekor Hayim Sinagogu	2	3	3	1	1	1	2	2	3	3	21
Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi	5	3	4	2	1	1	2	3	3	3	27
Gökçeada Bademli Köyü Kimisis Kilisesi	1	3	4	3	1	1	2	1	2	1	19
Gökçeada Panaia Kilisesi	1	2	3	2	1	1	2	1	2	1	16
Gökçeada Dereköy Hagia Maria Kilisesi	1	4	1	3	1	1	2	3	2	1	19
Gökçeada Zeytinli Agios Georgios Kilisesi	1	3	3	3	1	1	2	1	2	1	18
Bozcaada Aya Paraskevi Manastırı	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4

Hiristiyanlık ve Musevilik unsurları taşıyan inanç turizmi merkezleri arasında Bozcaada Kimisis Teodoku Ortodoks Kilisesi (K1, K3, K8, K9, K10) en çok bilinen ve ziyaret edilen inanç turizmi mekânı olarak dikkat çekmektedir. Çanakkale Mekor Hayim Sinagogu, Gökçeada Dereköy Hagia Marina Kilisesi ve Zeytinli Kilisesi bu kiliseyi takip etmektedir. Bozcaada'da bulunan Aya Paraskevi Manastırı da en dikkat çekici inanç turizmi merkezi olarak gösterilmektedir.

Çanakkale ili inanç turizmi merkezlerinin günümüzdeki durumunun düşük olduğu (K1, K3, K5, K6, K8, K9) tarafından belirtilmiş, yıl içerisindeki yoğunluk hareketinin ise Mart ve Ekim ayları arasındaki dönemde olduğu bildirilmiştir. Ziyaretçilerin konaklamalarına göre alınan cevapların büyük çoğunluğunun günübirlik konaklama yapıldığı belirtilmiştir. Ziyarete gelenlerin %70'nin yerli ziyaretçi olduğu, yaş ortalamasının ise 46-60 yaş aralığında olduğu, genel olarak karayolu ile ilimize gelişlerin yapıldığı, gelen ziyaretçilerin ise sırasıyla Avustralya, Yeni Zelanda, İngiliz ve Almanlar olduğu belirtilmiştir. İnanç turizminin Çanakkale özelinde gelişme düzeyinin orta seviyede olduğu dile getirilmiştir.

Çanakkale ilinde inanç turizminin geliştirilmesi açısından yapılması gerekenlerle ilgili olarak tanıtım faaliyetlerinin yapılması, inanç turizmi fuarlarına katılımın sağlanması, reklam

faaliyetlerine ağırlık verilmesi, ilgili kişi, kurum ve yapıların Çanakkale'ye davet edilmesi, eserlerin önemi, yöreye ve insanlığa aktarılması konuları, ulaşımın iyileştirilmesi ve uluslararası semirlerin düzenlenmesi rehberler tarafından özellikle vurgulanmıştır.

Çanakkale ilgi inanç turizmi açısından yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri altında yöneltilen sorulara ise, tanıtım eksikliği, reklam eksikliği, konu ile ilgili bilgi eksikliği ve acentalarının yetersiz faaliyetleri dile getirilmiştir.

Çanakkale il geneli olarak değerlendirildiğinde Gelibolu Yarımadasında bulunan Türk Şehitlikleri inanç turizmi değerleri açısından en önemli destinasyon olarak görülmektedir. Yine UNESCO kültür mirası içerisinde yer olan Troia Ören Yeri bir diğer önemli inanç merkezi olarak kabul görmektedir.

Çanakkale'de inanç turizmi istatistikleri ve görüşlerden de anlaşılacağı inanç turizmi mekânları Gelibolu ilçesinde yoğunlaşmaktadır. Bunun nedeni olarak da II. Murat döneminde Osmanlıların Balkanlara yayılma politikaları gereği Gelibolu'nun stratejik konumda olması belirtilmektedir.

Assos Ören Yeri Çanakkale turizmi açısından önemli ziyaret mekânları arasındadır. Burada bulunan Athena Tapınağı ulusal alanda en tanınmış yapıdır. Bu kalıntıları ziyarete gelenlerin uğrak yeri olan bu tapınak bölgenin inanç turizmi açısından değerlendirilmesi gereken yapısıdır. Bu yapının yakınında bulunan Behramkale Hüdavendigâr Cami ziyaretçiler tarafından gözönünde bulundurularak gezinti yapıldığı bir diğer mekândır. Bölgenin yakınında olmasına rağmen yine II. Murat dönemi yapılarından Tuzla Hüdavendigâr Camii bir inanç turizmi merkezi olmasına rağmen ziyaretçiler tarafından unutulmuş bir merkezdir.

Çanakkale Ayvacık İlçesi Gülpınar Beldesi sınırları içerisinde bulunan Apollon Smitheon Tapınağı antik dönemlerde önemli bir ziyaret merkezi olmasına rağmen günümüzde sınırlı sayıda ziyaretçi kabul etmektedir. Tur güzergâhında ters ve uzak bir konumu itibari ile sadece belirli kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçi istatistiklerine bakıldığında bu durum açıkça göze çarpmaktadır.

Gökçeada ve Bozcaada İlçeleri ise özellikle Rumlardan kalma inanç merkezleri ile bölgenin önemli turist mekânları arasındadır. Gökçeada'da her yıl 15 Ağustos tarihinde Rumlardan tarafından düzenlenen Meryem Ana'nın ölümsüzleşip göğe yükseldiğine inanılan etkinlikler önemli bir inanç turizmi potansiyelidir. Her yıl bu merkezleri yerli ve yabancı turistler ziyaret etmektedir, ancak adalardaki bu merkezler ulaşım sorunu nedeniyle turların en önemli sorununu oluşturmaktadır.

İnanç turizmi açısından turlarda Çanakkale'nin iki adası ile ilgili ulaşım sorunu ortaya çıkmaktadır. Ulaşım sadece belirli saatlerde feribotlarla sağlanabilmektedir. Ulaşım nedeniyle yoğunluğun özellikle yaz aylarında oluşmasından kaynaklı feribot bekleme sıralarında vakir kayıpları ayrı bir konu oluşturmaktadır. İlçedeki Rum nüfusunun azalması ile de yaşayan kültür yok olmaya yaklaşmaktadır. İnanç turizm mekânları bakımsızlıktan ya da ziyaretçi sayısının azalmasından dolayı neredeyse kapanma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bozcaada Turizm Master Planına göre (2018-2028) "Aya Paraskevi" etkinliğinin ölçeğini genişletmek için girişimlerde bulunmak ve Rumlara ait bir dini etkinliğin uzun senelerdir nasıl organize edildiğini görmeleri için farklı dine mensup bireylerin kültür turu kapsamında Ada'ya gelmelerini sağlamak için seyahat acentalarıyla iletişime geçmek konusu kayıtlarda bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerde, Çanakkale inanç turizmi potansiyelinin düşük bir seviyede olduğu, ziyaretçilerin yılın belirli bir zaman dilimi içerisinde ziyarette buldukları, bu ziyaretlerinde gününbirlik olduğu vurgulanmaktadır. Bu sonuçlar dikkate alındığında Çanakkale inanç turizminin bir gelişme eğiliminde olmadığı dile getirilmektedir.

Çanakkale inanç turizmi potansiyelinin düşük bir seviyede olduğu değerlendirildiğinde özellikle turizm sektöründe faaliyet gösteren birimlere sorumluluklar düşmektedir. Tarihi itibarıyla önemli olaylara sahne olmuş bir kentin bu yönü ile tanıtımın yapılması hem yöre halkı için hem de Çanakkale turizminin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu açıdan ekonomik olarak kazanç sağlanacağı gibi bölge için yeni istihdam olanakları sunacağı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çanakkale ilinin inanç turizmi potansiyeline yönelik olarak hazırlanan bu çalışmada, Çanakkale ilindeki inanç turizmi merkezleri, inanç turizminin güncel durumu, sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Çalışmada, literatür taraması yapılarak en çok bilinen ya da ziyaret edilen merkezlerin ana hatları ile açıklamalarına yer verilmiştir. Birinci bölümde inanç turizmi ile kavramlar, ikinci bölümde inanç turizmi merkezleri ve üçüncü bölümde elde edilen verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarakta inanç turizmi açısından sorunlar ve çözüm önerileri üzerinden değerlendirmelere yer verilmiştir.

Çanakkale, inanç turizmi kaynakları açısından önemli merkezlere sahip olmasına rağmen turizm pazarında bu imkânların yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Bunun sebepleri arasında gününbirlik turlarda tek bir destinasyona yönelik yapılan turlardan

kaynaklandığı yer almaktadır. Gelibolu Şehitliklerine planlanan turların tek paket halinde olması veya Truva antik kentine yapılan ziyaretlerin bu aşamada tek olarak planlanması olmaktadır.

Araştırmada amacın Çanakkale ilinde inanç turizmi potansiyeline sahip mekân veya yapıların tespitinin yapılarak bütüncül olarak nasıl bir değerlendirilmesinin yapılmasına yönelik olmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde antik dönemlerden itibaren günümüze kadar ki tüm inanç sistemlerine ait merkezlerin Çanakkale’de birbirine yakın bir şekilde bulunma avantajına sahip olmasıdır. Örnek vermek gerekirse il merkezinde üç kutsal dine ait dini mekânlar bir arada ve birbirlerine yakın bir konumda bulunmaktadır. İl merkezinde bulunan yapıların birbirlerine bulunan yakınlığı ve üç dine ait inanç merkezlerin bir arada bulunması Çanakkale’nin kozmopolit özelliğini göstermektedir.

Çanakkale ilini bir bütün olarak düşündüğümüzde her ilçenin kendisine yönelik inanç turizmi merkezlerine sahip olduğu görülmektedir. Gökçeada ve Bozcaada’da bulunan Rum vatandaşlarımıza ait dini mekânlar hala mimari ve dinsel açıdan kullanılabilir şekilde turizm kaynağı olmaktadır. Ayrıca her iki adada da her yıl düzenlenen şenlik ya da panayırın bölge turizmine etkisi görülmektedir.

Eceabat İlçesinde bulunan tarihi yarımadaadaki şehitlikler, Gelibolu ilçe merkezinde bulunan dini yapılar tek başına inanç turizmi açısından değerlendirilmesi gereken mekânlardır. Bu yapılarla ilgili inanç turizmi merkezlerinin dağıtımı yapılarak ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Çalışmada bu merkezlerde bulunan inanç turizmi merkezlerinin en çok ziyaret edilenlere yönelik bilgiler aktarılmıştır.

Çalışmaya konu inanç turizmi merkezleri referans alınarak inanç turizmi rotaları oluşturmak mümkündür. Gelibolu Yarımadasında bulunan yabancı savaş mezarlıklarını ziyarete gelen ziyaretçilere yönelik bölgenin zenginliği aktarılarak onlar içinde ikinci bir alternatif turizm çeşitliliği oluşturması mümkün olmaktadır.

İl merkezinde bulunan önemli yapılar belirli güzergâh belirlenerek ziyaret noktası oluşturulmaya uygundur. Sanal bir gezi planı olarak saat kulesi civarında başlanacak gezi ile ziyaretçileri sırası ile Yalı Camii, Fatih Camii, Surp Kevok Ermeni Kilisesi, Aynalı Çarşı içerisinde Mekor Hayim Sinagogu’na götürülerek inanç merkezlerinin bir arada bulunduğu gösterilebilir.

Çanakkale iline bağlı bulunan iki ada olan Bozcaada ve Gökçeada inanç turizmi açısından önemli mekânlar içermektedir. Gökçeada’nın Tepeköy köyünde düzenlenen 15

Ağustos etkinliklerine yerli ve yabancı ziyaretçilerin katılımın sağlanması ile toplumsal bir bütünleşme ve yakınlaşma sağlanabilir. Bu rota dışında Gökçeada ilçesi inanç turizmi konulu hafta sonlarını kapsayacak şekilde çevre illerden ya da il merkezinden iki günlük turlar düzenlenebilir. Bu rota planlamasında Fener Rum Patriği Barthelemous'un doğmuş olduğu Zeytinli Köyü, buradan Tepeköy'e Meryem Ana Şenliklerine, sonrasında da adada bulunan diğer Rumlardan kalma kilise, manastır ve şapel ziyaretlerinden sonra iki günlük tur programları oluşturulabilir. Bu tur programları kapsamında Gökçeada ve Kaz Dağlarında bulunan manastırların da inanç turizmi kapsamında değerlendirilmesi Çanakkale turizmine katkı sağlayacaktır.

İnanç turizmi kapsamında turizm konusunda çalışmalarda bulunan kamu kurum kuruluşları, rehberler odası, otel işletmecileri ve benzer amaca hizmet eden birimlerin ortak bir paydada buluşarak zengin bir konumda bulunan ilin inanç turizmi açısından yapılacak çalışmalarla bölge ve ulusal alanda önemli bir destinasyon olması sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Akingüç G., (2016). *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar, I. Cilt*, İstanbul: Erdemir Grubu Yayınları.
- Avcı, E. (2011). İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Barış, Kübra E., (2018). Bozcaada Teodoku Kimisis Rum Ortodoks Kilisesi, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16 (24), 211-244.
- Başçı, A., (2014). *Aziz Paulus ve Hıristiyanlık*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Boran, A., (1998). *Hüdavendigâr Camii*, Türk İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Büyükşalvarcı, A., Şapçılar, M. C., Altınışık, İ. & Şimşek, Ç. (2017). Turizm Öğrencilerinin İnanç Turizmine Bakış Açıkları, *Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 14, 42-61.
- Çakmak, T. F. (2014). İnanç Turizminin Turistik Destinasyon Pazarlamasındaki Yeri ve Önemi: Göbeklitepe Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çetinkaya, Y., (2019). İnanç Turizm Destinasyonu Olarak Kastamonu Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Örneği, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirel, F. I. (2010). Çanakkale Yahudi Cemaati ile Gayrimüslim Politikalarının İzinde, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dündar, M., (2012). Gökçeada Osmanlı Devri Mimarisi, *International Human Of Sciences*, 9(2), 553-570.
- Dündar, M., (2017). Çanakkale'de Geç Dönem Osmanlı Camileri, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 23, 61-92.
- Saatçı, G. Demira, N. Ö. Eğilmezgil S., (2018). Kültürel Miras Kaynağı Olarak Bozcaada'nın Somut ve Soyut Kültürel Varlıkları Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme, *VII. Ulusal III. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, İskenderun: 1-19.

- Gündüz, Ş. (2007), Yaşayan Dünya Dinleri, (2. Baskı), Ankara: DİB Yayınları.
- Güzel, Ö. (2010). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: *İnanç Turizmi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2 (2): 87-100.
- Koçoğlu, C. M., Bakkaloğlu, F. & Acar, A. (2019). Yerel Halkın İnanç Turizmine Yönelik Bakış Açılarının Demografik Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10, 124-131.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Körpe, Reyhan (2019), Antik Çağın Turizm Merkezi Olarak Troia, Gastroia: *Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3 (1), 122-146.
- Kurnaz, H. B. (2013). İnanç Turizmi Kapsamında Hac ve Umre Organizasyonu Yapan Seyahat Acentalarının Pazarlama Faaliyetlerinin İncelenmesi: A Grubu Acentalara Yönelik Bir Uygulama, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Küçük, M. A. (2013). Din-Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Hac Uygulamasına Genel Bakış, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 16 (42), 101-128
- Okuyucu, A. & Somuncu, M.O. (2013). Türkiye’de İnanç Turizmi, Bugünkü Durumu, Sorunlar ve Gelecek, *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 627-643.
- Özel, Ş. (1989). *Çanakkale Tespit Çalışmaları*, Ankara: Vakıf Abideler ve Eski Eserler.
- Taş, M. (2015). İnanç Turizmi Kapsamında Umre Seyahatlerine Katılan Müşterilerin Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Tombul, M. (2015), *Çanakkale Kültür Envanteri Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, İstanbul: Çanakkale Valiliği Yayınları.
- Uluslan, Y. (2009). Alternatif Turizm Çeşitlerinin Turizm Potansiyeline Etkisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi, Konya.

Usta, K. M. (2005). İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

TDK (2020). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 20.03.2020.

KTB (2020). İnanç Turizmi, [www. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10173/inanc-turizmi.html](https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10173/inanc-turizmi.html) . /, Erişim Tarihi: 15.02.2020

Gökçeadarehberim (2020). https://www.gokceadarehberim.com/nm-Derek%C3%B6y_Shinudi-cp-99, Erişim Tarihi: 15.02.2020

Haberle (2020). <https://www.haberler.com/troia-ile-canakkale-savaslarinin-kesistigi-nokta-4545143-haberi/>, Erişim Tarihi: 20.03.2020.